

אבדק"ק ווייטצען" [ר' ישעיה זילברשטיין]. שכן השאלה היא מסוג של נוהג ולא של הלכה צרופה⁴⁰. מכל מקום דעתו של רמ"ל ווינקלר לא היתה כזו של ר' יהודה גרינוואלד, ש"השטאטוסקווא גרועים מהנעאלאגען".

ב. דעת יחיד

כל הרבנים שדבריהם הובאו עד כה, וכולם היו מגדולי הרבנים ועמודי ההוראה במדינה, מתנבאים, פחות או יותר בסגנון אחד — איסור מוחלט על "כת" הסטאטוסקווא ועל מה שהיא מייצגת בציבוריות היהודית בהונגריה. ואם היו שינויים והבדלים קלים בפסיקת הרבנים, הרי הם בדברים שוליים. העקרון היסודי אחיד: דרכיהם של קהילות סטאטוסקווא פסולות מעיקרן והן כדלים מעדות יראי ה' במדינה. אסור לסייע להם, אסור לשתף פעולה עם רבניהן, שוחטיהן, חזניהם ומוסדותיהן. לא כך היתה תפיסתו של ר' שלמה צבי (רשב"ץ) שיק רבה של קארצאג. הוא היה רב אורתודוכסי ואף היה בין הפעילים החרוצים למען האורתודוכסיה⁴¹. גם הוא שלל את דרכי הסטאטוסקווא ואף לדעתו "חטאו בכפלים שלא באו עמנו באגודה אחת", אך מכאן עד פסילתן הטוטאלית של קהילות סטאטוסקווא מעצם היותן כאלו, המרחק רב. הוא פונה אל שלושה רבותיו, קרובו מהר"ם שיק, שבישיבתו למד כבר ביערגן ומשם עבר עם רבו לחוסט; דודו (אח אביו) ר' דוד שיק אב"ד טאקאי; ור' חיים צבי מאנהיימר אב"ד אונגוואר, ושואל שאלות נוקבות.

השאלות מוסבות על עניינים שונים שעמדו על הפרק, מהם ניתן ללמוד לא מעט על דרכי המאבק של רבני הונגריה בעת הקונגרס ולאחריו; המחלוקות הפנימיות שבין קבוצות שונות בין רבני הונגריה, בין רבני מחוזות "אוברלאנד" ו"אונטרלאנד" ובתוכם בין

מצאנו תשובות אחדות הדנות בדבר שיתוף פעולה עם קהילות סטאטוסקווא למטרה מוגבלת או חד-פעמית. ר' נתנאל הכהן פריד רבה של באלמאד-אויורוש נשאל מר' יצחק שלעזינגער מתושבי סארוואש, "אם מותר או מצוה להתחבר לחברה שנתיסדה ממחנה התועים"³⁷ לעשות סעודה על סיום הש"ס שעשו החבורה. ומע"כ מסתפק אם הפסק ב"ד להתפרד מהם הוא רק בדברי רשות אבל לא בדבר מצוה". המשיב מסופק אם יש ממש בחברה ואם חברה אמנם לומדים את מה שקיבלו על עצמם והכל "נראה כשקר". מכל מקום "נראה ברור שהירא ד' באמת ובתמים צריך להתרחק מלעשות עמהם חברה"³⁸. לשאלת ר' יצחק אויש, ראש חברת מחזיקי הדת במחוז בוניאד, כנראה בתום מלחמת העולם הראשונה, "אם נכון להתחבר עם אחינו מנדינו כת שטאטוסקווא בדבר הנוגע להצלת נפשות ילדים עזובות"(!), כנראה יתומי המלחמה, "אשר יסדו למו בית יתומים להצילם מבין הגוים ולתנם בבתי ישראל שלא יטמעו בין האומות", משיב ר' אליעזר דוד גרינוואלד לשלילה מוחלטת: "הנסיון והשכל מעיד ע"ז שלא יצא מזה תקנה כי אם תקלה ח"ו, אם לא עכשיו לאחר זמן"³⁹.

סופר סת"ם שואל את ר' מרדכי ליב ווינקלר "על דבר אשר בק' שטאטוסקווא מסדרין גיטין, האם מותר להיות כותב הגיטין". רב אחד "הוכיחו עד"ז שעל ידי כן מסייע לעוברי עבירה". לעומתו "ב' רבנים גדולים דעתם שאין בזה חששא. ומתנצל מע"כ שאינו כמסייע דאם הוא לא יכתוב יביאו סופר אחר ואפשר אפילו שאינו הגון". המשיב אינו מכריע בדבר. לבו היה מחולק בדבר, כפי שהוא כותב: "והנה בנדון זה דהשאלה בענין שטאטוסקווא" ולא בקהילה ניאולוגית, "רגיל אני להשיב לשאל פני הרבנים הגנ"י אשר יושבים בראשונה לפני מחיצת הקאנצליי. על כן יציע שאלתו פני הגאון המובהק

40 שו"ת לבושי מרדכי מהדורא תניינא אה"ע סי' ס.
41 בשו"ת רשב"ן אור"ח סי' קכא נאמר: "אני הייתי מן הראשונים במדינה שרצו כצבי והתגברו כארי לחזק הדת בארץ לא זרעה. זכיתי שכל בני הגליל במחוז קונשאג שרצו לבוא תחת דגלי באו בברית הקאנשטישואירונג". בזמן הבחרו לרב בקארצאג רק שני אנשים מיאנו לקבל את תקנון הארגון האורתודוכסי ושאל את רבו מהר"ם שיק מה דינם והשיבו: "כל זמן שלא יחתמו עצמם על התקנות אין להם זכות בהענינים הנוגעים לכלל" (שו"ת מהר"ם שיק יר"ד סי' שלו. ד אב תרל"ב).

37 במונח זה "מחנה התועים" לא ברור אם הכוונה לניאולוגים או לסטאטוסקווא. בפנקס הקהילות הונגריה (עמ' 414) נאמר שבעיר סארוואש היתה קהילה ניאולוגית ולא סטאטוסקווא. כך עולה גם מכמה תשובות שהובאו בפרקים הקודמים. מכל מקום מהעובדה שבקהילה נוסדה חברה ש"ס, נראה שבקהילה היו גם חוגים שהיו קרובים ללימוד תורה, אף אם נשתייכו רשמית לארגון הניאולוגי.

38 שו"ת פני מבין אור"ח סי' כח.

39 שו"ת קרו לדוד סי' קעב.

הבעלי הבתים שיש בהם יראת שמים היו מתאמצין במסירת גופם ומאדם שיתסדו הקהלה ג"כ על אדני הש"ע ושיקחו רב או דיין שיש לו סמיכה מרבנים יראים. אך אם נאמר שאלו כאלו הם בחרם ואיסור... לא לבד שאנו פוגעים בכבוד הבריות ובכבוד צדיקים שנושאים את כתר התורה בראשם, אך שבאים ויבואו אלפי נפשות לידי מכשול^{42*}.

את ר' דוד שיק שואל רשב"ן שיק בשנת תרמ"ז (1887) בין שאר הדברים: "המתחדשים קלי הדעת שעולה על רוחם לקבל רב או דיין תלמיד חכם וירא ה' שיכול לתקן אצלם מקואות וטהרות אנו אוסרים הוראתו למען לא תהי' לידתם בקדושה! ואם עולה על רוחם לקבל שוחט מומחה ומוחזק לירא שמים אנו מסטינים שלא ילך להם איש נאמן ומהימן למען יהיו מוכרחים לאכול נבלות וטרפות, אם כן בכל מכל כל אנו משתדלים בקלקולם ולא בתיקונם וסוף כל סוף בנותינו לוקחים מבניהם לאנשים ובנינו לוקחים את בנותיהם לנשים ותורה מה תהא עליה?^{42*}" ושנה לאחריה הוא שוב מתרעם באזני דודו ורבו על יחסו לסטאטוסקו. ר' דוד שיק הסמיך לרבנות צורב "וראיתי בסוף כתב הסמיכה בתנאי שלא ילך להורות בקהל שלא באו בברית עם ארטהאדאקסיע דמדינתנו. ולזאת באתי בחיל ורעדה לשאול את פי רבינו הדר"ג השי"ו אם גם אמת הוא שאלו שלא באו בברית הקאנשטיטואירונג עמנו עשו ועושים שלא כדין וע"ז עתידין ליתן את הדין. אכן אם נכרית אותם שלא ילך להורות להם הבקי בטיב גיטין וקידושין אז ממילא יתרכו בתוכם הפסולים והממזרים, באשר יהיו מוכרחים ליקח מורים רעים וחטאים ואחת לאחת יאבדו לרדת שחת ובמשך איזה שנים יהי' דינם כקראים⁴³."

את שיטתו ותפיסתו היחודית בשאלות שעמדו על הפרק מגולל רשב"ן שיק בפירוט יתר בתשובה ארוכה (17 עמודות) שכתב "לגאון בן גאונים צדיק

ה"ספרדים", דהיינו החסידים והאשכנזים; לימוד שפות והשכלה כלשהי בישיבות וכיוצא בהם. כאן נתרכו בשאלותיו של רשב"ן שיק לסטאטוסקו בלבד. במכתבו למהר"ם שיק מסתו תרל"ח (1877) אינו שואל על עניין סטאטוסקו במישרין, אלא על עניין קרוב, איסור כולל "על כל הסעמינאריען... כאלו כל בתי המדרשים אשר חוץ למדינתנו נאסרו על היראים... ומה יאמרו הבריות אשר ישמעו מאתנו שהרבנים הצדיקים כר"ש רפאל הירש והילדעסהיימער ומאה כיוצא בהם שלמדו תרבות העולם בסעמינאר והם זכו להחזיר התורה למקומה הראשון ולגייר אלפים ורבבות מישראל יאסרו להורות הוראה בישראל?... ושאלתי ובקשתי להורות לי הדרך שנלך בו בשעוריה אשר לפנינו ואשתה בצמא את דבריו^{42*}."

את רבו ר' חיים צבי מאנהיימר שואל רשב"ן שיק בשנת תרמ"ב (1882) "באימה וביראה" על דבר "הקול קורא ואומר כי זקני הדור ובתוכם הדר"ג השי"ו הסכימו לאסור איסור על הקהלות שלא באו בברית הקאנשטיטואירונג[!]; ושאסור להורות להם ולשחוט להם". הוא שואל שלוש שאלות: (א) "האין יפגעו בכבוד הקהלות אשר בתוכם יושבים גדולים בתורה ובמעשים טובים"; (ב) "היא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בהם"; (ג) "וזה לדעתי העיקר". על-ידי פסילת הסטאטוסקו "אלו קהלות קאנגרעסס יעלו מעלה מעלה ויתרכו במדינתנו כי הם יאמרו הרי גם קהלות שטאטוסקווא שחיים וקיימים ע"פ השלחן ערוך הם בחרם כמונו, ורבניהם שאין בקיאים בטיב גיטין וקידושין וע"פ הרוב הם קלים לא יבשו אם רב ירא שמים לא יקבל הוראתו, כי יאמר הרי גם הוראת בעל אות ברית [ר' שמעון סידון אב"ד טירנוי, גאון ידוע ומוכר] נאסרה. מה שאין כן אילו היינו אומרים, שאלו קהלות המיוסדים על אדני הש"ע, הגם כי חטאו בכפלים שלא באו עמנו באגודה אחת, בכל זאת כל זמן שחיים וקיימים על אדני השלחן ערוך ועוסקים בקדשים טהרות הרי הם כמונו... אז

42 * שו"ת רשב"ן או"ח סי' קכב, ג בראשית תרל"ח. מהר"ם שיק

42 * שם סי' קו, א בהעלתך תרמ"ז.

43 שם אה"ע סי' לג, ה בהעלתך תרמ"ח. אזהרתו של רשב"ן שיק אמנם נתקיימה. לאחר שהלכו לעולמם הגאונים שלא נכנסו לברית האורתודוקסים, קם דור חדש של רבנים בקהילות שטאטוסקו, שחלקם הניכר, ושמה רובם, היו מבוגרי הסמינארים לרבנים במדינה ומחוצה לה ולא היה בינם לבין רבני הניאולוגים ולא כלום.

42 שו"ת רשב"ן או"ח סי' קכב, ג בראשית תרל"ח. מהר"ם שיק לא ענה לו ישירות אלא שלח לו העתק תשובה שהשיב לתלמיד אחר, ר' וואלף סופר אב"ד סנגרהוט (נדפסה בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ע) ובה התייחסות לאסיפת מיהאלווין משנת תרכ"ו, שהחליטה בין השאר לאסור דרשה בגרמנית, שמהר"ם שיק לא הסכים לה, "אבל חברי רבו עלי והסכימו שלא כדברי וצריך ומוכרח אני לקבל דבריהם באימה וביראה וחלילה לסור מדבריהם".

זכות". ובסיום דבריו: "ומה לנו להחרים אלו אשר על פי השלחן ערוך חיים וקיימים בשביל שאין מקבלים עליהם שמות ארטהאדאקס?". והוא ממריצו לתת פומבי לדעותיו ו"יעורר את חבריו על האמת ועל השלום"⁴⁶.

רשב"ן שיק היה "נאה דורש ונאה מקיים" ובניגוד לרבנים אחרים, שהכרנו למעלה, פסק להלכה ולמעשה שאנשי סטאטוסקו ההולכים בדרכי ה' דינם כדין החרדים. כך, לדוגמא, הוא פוסק לשאלת ר' שרגא פייבל נאמן דקהל סטאטוסקו בעיר מארוש וואשארהעלי: "ומה שבקש לדעת דעתי אודות... אסור על קהלות אשר בשם סטאטוסקווא נקראות אעפ"י שמתנהגים ע"פ דיני דשלחן ערוך, ידע מע"כ כי מראש היתה בצדק הוראת שעה כדי לחזק היראים". אך למעשה "אם יודע מע"כ בעצמו [שהשוחרט] אוכל ומאכיל בשר כשר לישראל ומגדל את בניו ע"פ התורה לא יפן לקולות הללו"⁴⁶. כבר שבע שנים קודם לכן השיב לר' צבי הירש העלער, מתלמידי ר' הלל ליכטנשטיין, וקובע שאם הקהילה ונושאי תפקידיה מתנהגים בדרכי התורה והיראה, אין בינם לבין האורתודוקסים ולא כלום. והוא מסביר את דרכו של רבו מהר"ם שיק בעניין זה: "חלילה לחשוב כן על רבינו החסיד שאמר כן בדרך כלל. והוא בעתו ובזמנו רצה להכריח למען יתחברו עם הארטהאדאקסען וכתורה עשה למיגדר מילתא ולחזק הדת באלו מקומות שפנו אליו בשאלתם כפי המקום וכפי הזמן... רק להוראת שעה ולא שיקבע הלכה לדורות"⁴⁷.

מגעיו עם רבני סטאטוסקו

רשב"ן שיק כ"איש הביניים" וכחוליה מקשרת בין רבני האורתודוקסיה ובין רבנים מקהילות סטאטוסקווא, בא במגע גם עם כמה מהם. עם אחד מהם, ר' קלונימוס קלמן ווייס רבה של קהילת סטאטוסקו באוהעל (לפני כן רבה של קארלסבורג

וטוב לו בן צדיקים רב אב"ד ור"מ בק"ק" שאינו מגלה את שמו. לפי התוארים הרמים ברור שהיה מגדולי הרבנים. בין רוב דברים הוא מתריע על מחדל חמור שנגרם בתוצאת פסילת הסטאטוסקו. הוא מספר, שבשנת תרמ"ה (1885) נגזר על תלמידי בתי הספר העממיים והתיכונים שהם חייבים לבקר בבית הספר גם בשבתות וחגי ישראל וגם לכתוב, "אם לא שמביאים כתב שלומדים על מנת להיות רבנים". כדי להעביר את רוע הגזירה "קמו הרבנים היראים לבוא בכתב בקשה לפני השר לבקש ולהתחנן שבני ישראל הרוצים לקיים השבת והמועד לא יהיו מוכרחים לחלל השבת גם אם לא ירצו להיות כהנים [=רבנים]... ובראש הרבנים שקבצו החתימות מכל הרבנים אשר במדינה עמד הרב הגאון מאייזנשטאדט [ר' שלום קוטנא] קהל ארטהאדאקסען והרב הגאון מווארפאלאטא [ר' אברהם זינגר] קהל סטאטוסקווא. ואחר שקבצו כשלוש מאות חתימות מן הרבנים, לא הסכימו הראשים [מנהיגי הלשכה האורתודוקסית] למסור אותם לשר, יען כי אסור לבוא בבקשה בחתימת הרבנים אשר מכת סטאטוסקווא! בין כך מחללין השבת באונס וברצון יותר מאלפים נפשות מישראל. וכי זה דרך התורה ודרך האמת?"⁴⁴.

בדומה לכך יוצא חוצץ רשב"ן שיק נגד ר' חיים סופר ושואלו בשנת תרמ"ב (1882) כיצד העיז לצאת נגד "אלו קהלות המיסדים תקנותיהם על אדני הש"ע ויש להם רבנים צדיקים העוסקים בתורת רבינא ורב אשי כגון טירנויא אויהעל וכדומה, האיך אפשר לחשוד אלו לכופרים ולבזות אותם ברבים?"⁴⁵. לעומתו הוא משבח את אחיו (של ר"ח סופר), ר' נפתלי סופר אב"ד פעטשעניידורף, שבהקדמתו לספרו "מטה נפתלי" הוא "מלמד זכות על הרבנים היושבים בקהלות שאין רוצים להיות בכת שומרי הדת ודורש עליהן המקרא מקומך על תנח במקום שיש לדאוג על פרצות. שמחתי מאד בדבריו שזקן ונשוא פנים כהדר"ג יצא להציל את כבוד גדולי ישראל הנושאים כתר תורה בראשם ולדונם לכף

44 שו"ת רשב"ן אור"ח סי' קכא.

45 שם סי' רלד, ה' חקת תרמ"ב.

46 שם סי' קז, א עקב תרמ"ט. את דברי ר' נפתלי סופר מביא רשב"ן שיק גם בהסכמתו לספר שו"ת קנאת פנחס מאת ר' פנחס שטיין אב"ד קהלת סט' מיקלוש (מונקאטש תרנ"ו) ומוסיף: "בעת שהסכימו גאוני הדור לייסד במדינתנו חברת שומרי הדת הוא [ר' פנחס שטיין] היה מחסידי הראשונים שעמד לימנם...

אך כאשר ראה שבני קהלתו לא רצו לבוא בברית הקאנשטאטירונג בתוך קהל יראים כבש את כעסו ודן אותם לכף זכות. והי כאשר דברתי עמו מענין זה אמר לי בזה הלשון: עלינו להיות מתלמידי אהרן אוהבי שלום ורודפי שלום... פן ואולי ישובו מדרכיהם הרעים ויכירו האמת".

46 * שו"ת רשב"ן אה"ע סי' פה, עש"ק נצבים תרס"א.

47 שם אור"ח סי' סב, ג יוצא תרנ"ד.

[2234567]

בטראנסילוואניה, אף היא לא-אורתודוקסית), השתדך. בנו של ר"ק ווייס נשא את בת רשב"ן שיק. אגב דיון בדבר מציצה שלא כפה, שהכה גלים ועורר הדים ברחבי אירופה, מסביר רשב"ן שיק למחותנו את דרכי מהר"ם שיק בפסיקה הציבורית. לדעתו, יש להבחין בין מהר"ם שיק שלפני תרכ"ט (1869), שנת הקונגרס, ובין זה שלאחריה. לפני כן היה דרכו כשוכה ונחת, אוהב שלום ורודף שלום ודן לכף זכות את הבריות. "אך משנת תרכ"ט והלאה... כאשר ישבו בקאנגרסע הנבחרים... רובא דרובא מהם רחקו עצמם מהר חורב ולקחו בידם חרב פיפיות לבזות חכמי ישראל ובעזות מצחם אמרו שאין להם חלק ונחלה בשלחן ערוך... מאז נסתלק ממנו רוח הקודש של מדת אהבה, ופחד ובהלה מלאו את לבבו הטהור וכל דבר חדש שלא הי' מלפנים הפיח בקרבו דאגה ויגון ולא נראה מאז על פני קרשו שמחה וששון". ובהמשך הדברים: "ואחר שמורי הג' ז"ל ישב בקאנגרסע וראה עד היכן הגיעו הדברים לא האמין לשום אדם וכל דבר חדש הי' בעיניו כקורץ המכאיב". ואף-על-פי-כן לא נתן את ידו להחלטות קיצוניות, "והוא הי' יחיד בדורו בגליל התחתון שלא רצה לידע מפסק ב"ד במיהאלוויטץ... אך כאשר ראה כי המתחדשים יורדים מטה מטה ומקבלים מורים ודרשנים שהם מהרסי הדת אז נתן עיניו באלו אשר אווזים במנהגי אבותיהם ובכל דבר חדש ראה רעה צפונה"⁴⁸.

עם ר' יוסף ווייסע רבה של עיר-חדש, אף היא קהילה של סטאטוסקו, מתווכח רשב"ן שיק: "וצר לי מאד שכתב שלדור עני אין עוזר ואי אפשר להתאגד ולהתאחדן! את בית ישראל". ובהמשך: "ואם כונתו שהראשים [של הלשכה האורתודוקסית] נוטים לחסידים שאין יודעים ואין משיגים שהזמן דורש ומבקש מאתנו כמשפט סדר וסדרים בעניני הדת, ימחול נא אדוני כי רק הקהלות אשר לא באו בברית הקאנשטיטואירונג גרמו שהמתחסדים עומדים בראש ועושים עמנו מה שלבם חפץ... ובטוח אני...

48 שם סי' קמה, ב בא תר"ס. דברים דומים כתב רשב"ן שיק גם לר' יוסף אונגאר אב"ד פישטיאן (שו"ת רשב"ן אור"ח סי' מא, עש"ק לך תרמ"ז).

48* שם סי' סז, ג תצוה תרמ"ה.

49 מסתבר שהתשובה ל"גאון בן גאונים" וכו' דלעיל (הערה 44) נכתבה לר' מאיר פערלס.

50 שו"ת רשב"ן אור"ח סי' רלה, ג שלח תרמ"ט.

51 שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק יר"ד סי' פח. אין תאריך

שאם הקהלות כמו קהלתו יתאגדו ויתאחדו עמנו גם החסידים יכופו את ראשם לעשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם"⁴⁸. ובתשובתו לר' שמעון סידאן אב"ד טירנוי, אגב ליבון שאלות שונות בחיי הקהילות הטעונות לדעת ר"ש סידאן תיקון, כגון להקים סמינאר למורים דתיים, עריכת חופה בבית הכנסת ועוד, שלחלק מהן מסכים רשב"ן שיק, הוא מאשים את קהילות סטאטוסקו אשר "הם הם גרמא בנוקין. כי אילו הי' באים גם הם בברית הקאנשטיטואירונג, היו אלו שהם יודעים בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל והי' סיפק בידינו לעשות סדר וסדרים בכל הענינים. אך מאחר שהרבנים והקהלות שענינים להם לראות הנולד פנו ערפם והיו למחנה אחרת, מזה בא כי הרבנים והקהלות מגליל התחתון הם הם הרוב והראש במדינה [הולך] ממילא אחרי דעותיהם שקיבלו הפסק ב"ד במיהאלוויץ". ובהמשך הוא מודיע ש"זאת וכזאת כתבתי גם להרב הגאון דק"ק קאראלי [ר' מאיר פערלס]⁴⁹ ולהרב דק"ק עיר חדש" [ר' יוסף ווייסע הנ"ל]⁵⁰.

דבר הלמד מעניינו, ששיטתו של ר' שלמה צבי שיק לא נתקבלה על דעתם של רובם המכריע של רבני הונגריה. היו גם התבטאויות פומביות של התנגדות חריפה לדעות אלה, שראו בהן סכנה לאחדותו של המחנה האורתודוקסי, שלאמיתו של דבר התרוצצו בתוכו בלא-הכי מגוון רחב למדי של דעות ועמדות שונות ומנוגדות. ר' מרדכי ליב ווינקלר ביטא את התנגדותו לרשב"ן שיק וספריו בתשובתו לר' נפתלי שרייבר דומ"ץ בעיר קליינווארדיין: "ע"ד אשר נדברנו יחדיו בענין, סדור הרשב"ן, לדעתי טעון לכל הפחות גניזה וכן כמעט כל חבוריו של מחברו כי גם בסדר מנהגים [של ר' אייזיק טירנא שההדיר רשב"ן שיק] בפירושו העיז פנים ופוער פיו לכלי חוק נגד דברי חז"ל"⁵¹. הרב והאדמו"ר ממונקאטש, ר' חיים אלעזר שפירא, כותב: "ומי לא ידע שהמחבר הנז' [רשב"ן שיק] בספרי מירוס שלו כתב הרבה דברי מינות"⁵².

בתשובה. כיון שלא הזכיר את שו"ת רשב"ן על שני חלקיו, שבהם דעות חריגות בענייני השעה, נראה שהתשובה נכתבה לפני הופעת הספר (תר"ס – תרס"ה). הגנה על רשב"ן שיק הדפיס בנו ר' ברכיה שיק אב"ד (אורתודוקסי) בעיר טמשוואר, בקונטרס "ולהצדיק צדיק" (סאספאלא תרע"ב). השגות על שו"ת רשב"ן לגופו של דבר ובכבוד הראוי הדפיס ר' משה יהודה קוטנא אב"ד סאבאדקא, "משפט צדק" (פשעמישל תרע"ד).

52 שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סי' מט.